

стереотипи формуються в ранньому дитинстві, то саме в цей період їх легше і найбільш безболісно трансформувати.

ЛІТЕРАТУРА // ЛІТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Андреева Г. М. Социальная психология и социальные изменения / Г. М. Андреева // Психол. журн. – 2005. – № 5. – С. 5–15.
2. Кон И. С. Пол и гендер. Заметки о терминах [Электронный ресурс] / И. С. Кон. – URL: http://www.nuntiare.org/queer/kon_gender.html (дата обращения: 23.09.2016)
3. Штомпка П. Культурная травма в посткоммунистическом обществе (ст. 2) / П. Штомпка // Социс. – 2001. – № 2. – С. 3–12.

Ангелова А. О. (Київ, Україна)

**СТЕРЕОТИПНІ ОБРАЗИ СТАРОСТІ В СУЧАСНІЙ
МАСОВІЙ КУЛЬТУРІ**

В тезах висвітлено позитивні та негативні стереотипи сприйняття старості в сучасній масовій культурі. Обидві тенденції не відображають гетерогенність геронтологічного контингенту та є джерелами ейджизму й геронтофобії.

Angelova A. (Kiev, Ukraine)

**STEREOTYPICAL IMAGES OF AGING IN CONTEMPORARY
POPULAR CULTURE**

Positive and negative stereotypes of old age in modern popular culture are highlighted in theses. Both trends do not reflect the heterogeneity of gerontological contingent and act as a source of ageism and gerontophobia.

Навколо образу старості створено багато соціальних міфів, побутує чимало хибних уявлень та стереотипів. Вони підкріплюються ЗМІ та іншими формами масової культури, які здійснюють суттєвий вплив на широкі верстви населення. Старість сприймається крізь призму ювенілізації образів маскультури, коли тілесна краса, здоров'я, енергійність, сексуальна привабливість, соціальна успішність висувуються як найбільш цінності людини. Гранична естетизація молодості породжує цілу індустрію послуг, спрямованих на її нескінченне подовження. Замовчування чи маргіналізація теми старіння викликають відкриту геронтофобію, що призводить до поширення ейджизму в різних сферах буття відповідних рольових очікувань щодо старих осіб, збільшують соціальну дистанцію між літніми людьми та представниками інших вікових груп.

Аналіз соціокультурних стереотипів старості та старіння є актуальною проблемою, обговорюваною в науковій літературі. Найбільш ґрунтовною видається монографія Е. Блейкі «Старіння та поп-культура» [9], неабиякий інтерес становлять дослідження К. Віскерса щодо трансформації та

перспектив образу старості в мас-медіа [10]. Фахівці країн ближнього зарубіжжя обговорювали негативні стереотипи старості та старіння (М. Старікова [6], Т. Смірнова [4], Н. Шахматов [7]), теоретичні основи досліджень геронтологічного ейджизму (Т. Городова, Л. Колпіна [1]), ейджизм та самосвідомість літніх людей (О. Краснова [3]) тощо. Незважаючи на наявність великої кількості літератури, присвяченої стереотипам сприйняття старості та старіння, проблема потребує подальшого дослідження, особливо в світлі останніх тенденцій міфологізації позитивного образу старості.

Негативні стереотипи. При згадці про старість, як правило, виникають негативні конотації, тому людей похилого віку часто сприймають як соціально пасивних осіб, які доживають свій вік, не насолоджуючись повноцінним буттям. Старість пов'язують з погіршенням фізичного здоров'я, неприємною зовнішністю, слабоумством, амнезією, зниженням рівня продуктивності праці, високою вірогідністю смерті тощо. Окрім того, пенсійний вік у пострадянському регіоні (і не тільки там) асоціюється з бідністю, фінансовою залежністю, падінням рівня життя [5, с. 186-188]. Ще одним нерозлучним супутником образу старості є самотність, спричинена тим, що старі або втратили свою родину, або не отримують належної уваги від рідних та близьких. Потужним чинником вибудовування негативних стереотипів старості є реклама, в якій представники геронтологічної групи пропонують фармацевтичні чи господарчі товари, виступаючи в ролі хворих людей з обмеженими соціальними функціями.

Негативні стереотипи присутні навіть у геронтологічній літературі. Особи похилого віку здебільшого розглядаються як пасивний предмет соціальної опіки, при цьому індивідуальність старих, їх духовні потреби залишаються на периферії уваги дослідників. У текстах, присвячених психології пізнього віку, можна зустріти тезу про те, що депресія, відсутність мотивації є обов'язковими характеристиками останнього періоду життя. Поширена й думка, що з віком відбувається лише погіршення характеру, що загальному портрету старіючої особи притаманні низька самооцінка, незадоволеність життям, мізантропія, песимізм, тривога, агресивність тощо [2, с. 28].

Граничним вираженням негативного стереотипу сприйняття старості є геронтофобія, яка призводить до самогубства. Перші вікові зміни тіла спричиняють втрату самоідентифікації, коли страх старості переважає страх смерті. Прикладом художнього відтворення таких переживань є відомі літературні твори: роман Г. Маркеса «Кохання під час холери», в якому дія розпочинається самогубством одного зі старіючих героїв, та повість П. Коельо «Вероніка вирішує померти», де молода жінка, помітивши «ознаки старості» у своїй зовнішності, готується заповдіяти собі смерть.

Позитивні стереотипи. В останні роки за рахунок популяризації позитивного образу старості виник новий стереотип сприйняття осіб третього віку: їх зображають як здорових, фінансово незалежних громадян, що не потребують будь-якої сторонньої допомоги. В засобах масової інформації

(переважно мережі Інтернет) тиражується образ стильних, спортивних, адаптованих до реалій сучасного техногенного світу літніх осіб, які «не відчують своїх років» та виглядають значно молодше. Зафіксовано тенденцію до залучення чоловіків та жінок похилого віку до фешн-індустрії. В масовому кінематографі популярним стає образ літньої людини, яка, усвідомивши свою близьку кончину, намагається надолужити втрачене та щонайбільше «взяти від життя» наостанок. Прикладом постають такі відомі кінострічки як «Пуститися берега» (Breaking Bad), «Поки не склеїв ласти» (The Bucket List) та ін.

Інший позитивний стереотип старості пов'язаний з етнокультурою, ідеями втечі від цивілізації та повернення до витоків. Йдеться про створений у маскульті образ здорового та врівноваженого довгожителю, далекого від міської марноти, який виступає в ролі гуру, порадника, учителя. Така стереотипна фігура нерідко оточена ореолом містики, що особливо яскраво виявляється в нумінозних образах таємничих відлюдників та цілителів обох статей.

Подекуди підтримуючи позитивні стереотипи щодо старості, геронтологи також пишуть про «активне» або «продуктивне» старіння, яке нібито є доступним вибором кожного. Нажаль, навіть саме протиставлення осіб «третього віку» (молодий пенсіонер) старезним особам «четвертого віку» також підживлює геронтостереотипи, оскільки висуває на перший план образ активної, бадьорої старості, замовчуючи при цьому реальні потреби старих осіб у засобах адаптації до вікових змін та догляді.

Позитивні стереотипи старості, насправді, також базовані на геронтофобії, оскільки відображають уявлення про ідеалізовану старість, яка «маскується» під молодість. Окрім того, оптимістична установка на тривале, здорове, сповнене радощів довголіття не передбачає філософських роздумів про сенс смерті, підбиття підсумків життя тощо.

Отже, старість у масовій культурі представлена фрагментарно, її образи тяжіють до двох протилежних векторів: позитивного та негативного. Жодна з цих крайностей не відображає належним чином різноманіття факторів, що впливають на світовідчуття старіючої особи: реальний та біологічний вік, гендерну належність, місце та умови проживання, рівень освіти, професію, матеріальне забезпечення, склад сім'ї, збереження психічного здоров'я, звички, образ життя тощо. Окрім того, соціокультурні стереотипи відображають старих як об'єкт, позбавлений суб'єктності. Здійснюючи неабиякий сугестивний вплив, вони нав'язують старіючим особам обмежені соціальні ролі, розхитують адекватну самоідентифікацію. Здатність літньої людини до заперечення дискримінаційних установок щодо старості на пряму залежить від рівня критичного мислення та соціальної активності.

Таким чином, образу старості в масовій культурі притаманна примітивізація (старість відсунена на маргінальні позиції та представлена вкрай обмежено, статевої, інтелектуальні та духовні потреби старіючої людини нівелюються), впадання в крайнощі (позитивні та негативні стереотипи старості різко контрастують, жодним чином не відображаючи

реальний геронтологічний контингент), де сакралізація (роль старих як духовних учителів та наставників, яка домінувала багато віків у традиційній культурі, втрачає сенс, оскільки інститут старійшин в умовах побутування маскульту стає неактуальним: основними інформаційними каналами є або мас-медіа, або соціальне середовище).

Подолання ейджизму, розробка соціальної реклами, спрямованої на формування неупередженого сприйняття старіючих осіб як повноправних членів суспільства, повинні скоротити дистанцію між поколіннями, усунути старість з периферії масової культури, створити об'ємний образ літньої людини з адекватним відображенням її духовних, емоційних та фізичних потреб.

ЛІТЕРАТУРА // ЛИТЕРАТУРА // REFERENCES

1. Городова Т. В. Теоретические основы исследования геронтологического эйджизма / Т. В. Городова, Л. В. Колпина // Современные проблемы науки и образования. – 2015. – № 1-1.; URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=18023> (27.09.2016).
2. Краснова О. В. Социальная психология старения: Учеб.пособие для студ. высш. учеб. заведений / О. В. Краснова, А. Г. Лидерс. – М.: «Академия», 2002. – 288 с.
3. Краснова О. В. «Мы» и «Они»: эйджизм и самосознание пожилых людей / О. В. Краснова // Психология зрелости и старения, 2000. – № 3. – С. 18-36.
4. Смирнова Т. В. Пожилые люди: стереотипный образ и социальная дистанция / Т. В. Смирнова // Социологические исследования. – 2008. – №8 – С. 49-55.
5. Смолькин А. А. Бедность и социальный статус пожилых людей в современной России / А. А. Смолькин // Мониторинг общественного мнения. – 2010. – № 3 (97). – С. 186-199.
6. Старикова М. М. Стереотипы старости и старения / М. М. Старикова // Вестник Нижегородского ун-та им. Н.И. Лобачевского: Серия Социальные науки. – Н. Новгород: Изд-во ННГУ им. Н. И. Лобачевского, 2011. – № 2. – С. 43-49.
7. Шахматов Н. Ф. Психическое старение: счастливое и болезненное / Н. Ф. Шахматов. – М.: «Медицина». – 1996. – 303 с.
8. Butler R.N. Age-ism: Another form of bigotry // The Gerontologist. – 1969. – Vol. 9. – p. 243-246.
9. Blaikie A. Ageing and Popular Culture / Andrew Blaikie. Cambridge University Press, 1999. – 247 p.
10. Vickers K. Aging and the Media: Yesterday, Today, and Tomorrow / Californian Journal of Health Promotion. – 2007. – Vol. 5. – Issue 3. – p. 100-105.